

Dian Fosseyová

GORILY V MLZE

 P R E S S

Gorily v mlze

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Dian Fosseyová

Gorily v mlze – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

GORILY V MLZE

GORILY V MLZE

Dian Fosseyová

 P R E S S

Světelná mlha,
jež jim dává půvab, také je skrývá.

Richard Monckton Milnes (lord Houghton)
1809–1885

Copyright © 1983 by Dian Fossey
Translation © Alena Jindrová, 1988
Alena Jindrová – dědicové c/o DILIA, 1988

© Holger Metzger/ Shutterstock.com

ISBN tištěné verze 978-80-264-4119-9
ISBN e-knihy 978-80-264-4135-9 (1. zveřejnění, 2022) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-264-4136-6 (1. zveřejnění, 2022) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-264-4134-2 (1. zveřejnění, 2022) (ePDF)

PROLOG

Tato kniha vypráví o událostech, k nimž došlo za těch třináct let, kdy jsem žila vedle goril horských v jejich přirozeném životním prostředí, a zahrnuje údaje z nepřetržitého patnáctiletého terénního výzkumu. Gorily horské žijí jenom v oblasti šesti vyhaslých sopek pohoří Virunga a oběma činným sopkám tohoto vulkanického pásma se vyhýbají. Území, které gorily obývají, je asi čtyřicet kilometrů dlouhé a přibližně deset až dvacet kilometrů široké. Dvě třetiny této chráněné oblasti leží v Zairu (nyní Konžská demokratická republika) ve Virunžském národním parku;¹ oblast o rozloze přes 12 000 hektarů zvaná Sopečný národní park² patří Rwandě; zbývající malá část životního prostoru goril horských na severovýchodě leží v Ugandě a nazývá se Kigezská gorilí rezervace.³

Můj terénní výzkum tohoto mohutného a důstojného lidoopa – něžného, a přece tolik pomlouvaného primáta – odhalil leccos z úžasné harmonické organizace a soudržnosti rodinných skupin a umožnil pochopení některých jemných odstínů různých typů chování, o jejichž existenci jsme dříve neměli ani ponětí.

V roce 1758 poznal Carl Linné, který učinil první vážný pokus o klasifikaci, že mezi člověkem, opicemi a lidoopy je těsný příbuzenský vztah. Pro řád, který by je všechny zahrnul, navrhl jméno primáti, a tím také vyjádřil jejich vysoké postavení v živočišné říši. Člověk a tři velcí lidoopi – orangutan, šimpanz a gorila – jsou jediní primáti bez ocasu a jako většina primátů mají na každé končetině pět prstů, z nichž první, tedy palec, je postavitelný proti ostatním (s výjimkou člověka, u něhož se to týká pouze palce na ruce), dvě prsní mléčné žlázy (bradavky), očníce nasměrované kupředu, takže umožňují binokulární vidění, a zpravidla chrup o dvaatřiceti zubech.

¹ *Parc National des Virungas*

² *Parc National des Volcans*

³ *Kigezi Gorilla Sanctuary*

Pro nedostatečné množství nálezů fosilních pozůstatků lidoopů se dosud nedospělo k definitivní shodě v názorech o původu obou čeledí, *Pongidae* (lidoopů) a *Hominidae* (hominidů), které žily milióny let odděleně. Žádný ze tří druhů lidoopů nepovažujeme za předchůdce dnešního člověka (*homo sapiens*). Jsou to pouze poslední primáti, s nimiž mají lidé tolik anatomických podobností. Od nich se můžeme dozvědět mnoho o chování našich dávných předchůdců, protože na rozdíl od kostí, zubů či nástrojů se z chování nestává fosilie.

Před několika milióny let se linie šimpanzů a goril rozvětvily; orangutani se osamostatnili už dříve. Po celé osmnácté století přetrvávaly značné zmatky při rozlišování orangutanů, šimpanzů a goril. Orangutan byl uznán za zvláštní rod jako první, a to jen proto, že žije v odlehlých končinách Asie. A až teprve v roce 1847 bylo na základě jediné lebky z Gabunu potvrzeno, že gorila je jiný rod než šimpanz.

Právě tak jako mezi orangutany a šimpanzi existují i mezi gorilami jednotlivé poddruhy či rasy s morfologickými odlišnostmi, souvisejícími především s jejich životním prostředím. V západní Africe žije v přírodě asi 9000 až 10 000 goril nížinných (*Gorilla gorilla gorilla*). Právě tento poddruh se nejčastěji vyskytuje v zoologických zahradách a muzejních sbírkách. Asi 1500 kilometrů východněji žijí na vulkanickém pohoří Virunga v Zairu, Ugandě a Rwandě poslední gorily horské (*Gorilla gorilla beringei*), předmět mého terénního výzkumu. Přežívá jich už jenom asi 240. V zoologických zahradách nenajdeme žádné. Třetí poddruh představuje gorila východní (*Gorilla gorilla graueri*). V přírodě jich zbývá jen asi 4000, hlavně ve východním Zairu, a v zajetí sotva kolem dvaceti.

Gorily nížinné se od horských liší asi devěťadvaceti morfologickými znaky, které souvisejí s adaptací na výškové rozdíly jejich životního prostředí. Gorila horská, jež se pohybuje víc po zemi a žije ve velkých nadmořských výškách, má delší srst, širší nozdry, mohutnější hrudník, výraznější týlní hřeben, kratší paže, delší patro a kratší a širší tlapy na předních i zadních končetinách.

Goril ze všech tří poddruhů teď žije v přírodě jenom asi 4000 v takzvaných chráněných oblastech. Zastánci koncepce chovu goril v zajetí mají teď za to, že snahy zachovat tohoto nejohroženějšího lidoopa v zoologických zahradách a podobných institucích jsou zcela na místě. Protože jsou však gorilí rodinná společenství velice pevná, vede odchyt jediné mladé gorily často k pobití mnoha členů její rodiny a zdaleka ne každé polapené zvíře dorazí na místo určení živé. Kromě toho se zatím v přírodě odchytává třikrát tolik goril, než se jich v zajetí rodí, a úmrtnost zajatých goril stále převyšuje jejich porodnost. Nemohu souhlasit s těmi, kdo hlásají, aby se pro záchranu goril jako druhu pobíjela a odchytávala další volně žijící zvířata, a to jen proto, aby se pak mohla vystavovat v zajetí.

Ochrana každého ohroženého živočišného druhu musí vycházet v první řadě z důsledné ochrany jeho přirozeného životního prostředí prosazováním tvrdých zákonů proti narušování národních parků a jiných útočišť zvíře člověkem. Dále by měla zařízení, kde se chová zvěř v zajetí, realizovat nové, vhodné projekty, raději nahrazovat izolované klece z betonu a mříží přirozenějším skupinovým uspořádáním než se zbytečně pachtit za získáváním dalších exotických druhů.

Gorily by měly mít v zajetí k dispozici stromy, na které by mohly lézt, a dostatek materiálu, jako například slámy, větví nebo bambusu, k zhotovování hnízd. Potravu by měly dostávat po malých dávkách po celý den, a to tak, aby se s ní musely trochu namáhat, například loupat ovoce, odtrhávat stonky, nebo dokonce hledat porůznu poschovávané pochoutky. Potřebují také výběh. V rozporu s běžným názorem se gorily velmi rády vyhřívají na sluníčku. A při jejich samotářské povaze je nesmírně důležité, aby měly k dispozici kryté kouty, kam by se mohly v případě potřeby uchýlit, nejen před lidmi, ale i před druhými zvířaty, jak to mají ve zvyku v přírodě.

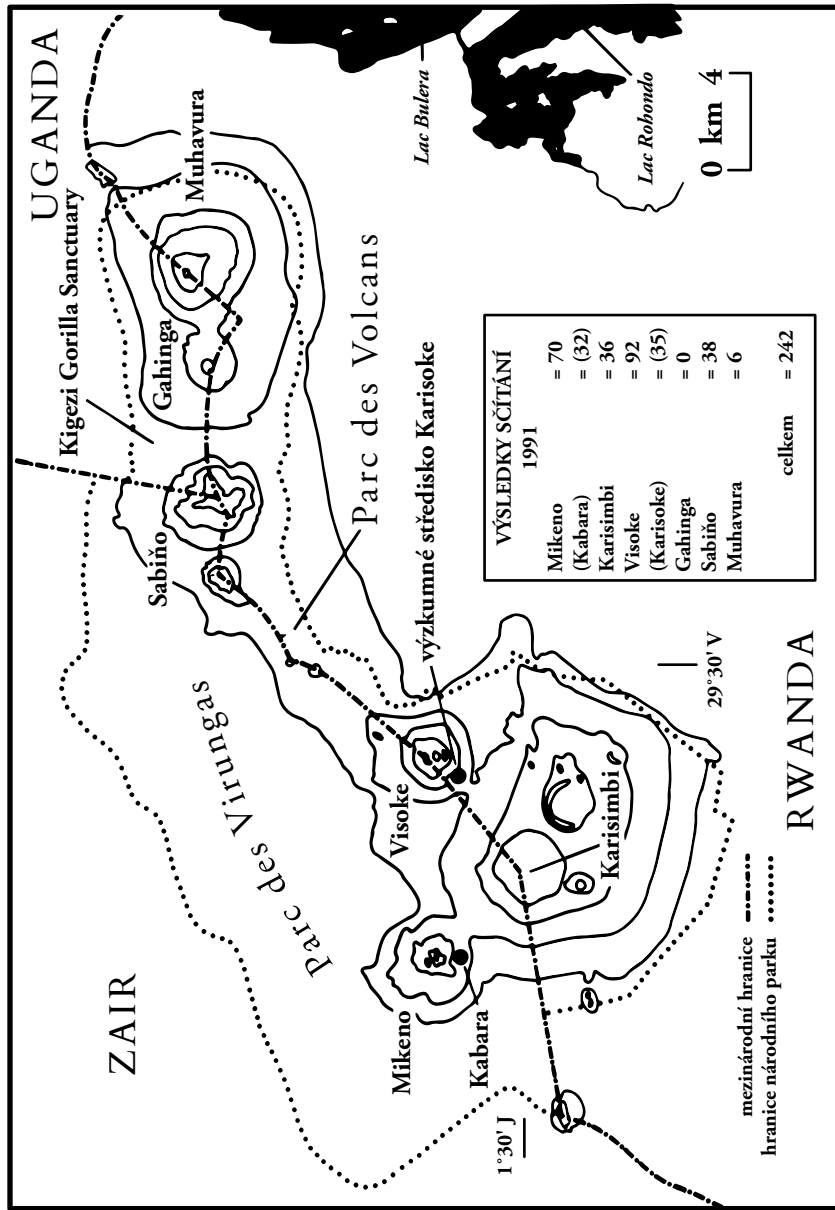
Odpovědní pracovníci, kteří mají na starosti gorily v zoologických zahradách – a to je starost nemalá –, by měli častěji vyměňovat nepářící se jedince z různých gorilích skupin. V přírodě je taková praxe mezi zvířaty běžná, zabraňuje degeneraci a podporuje

rozmnožování. Jakmile se zlepšením podmíneklepší i fyzická kondice goril v zajetí, budou pravděpodobně následovat i chovatelské úspěchy, ne sice automaticky, ale jistě častěji, než je tomu teď u zbytečně mnoha neplodných izolovaných kolonií goril.

Nedávno zesnulý dr. Louis Leakey si téměř jasně uvědomoval, že gorila horská, poddruh vědecky uznaný a popsáný v roce 1902, může být odsouzena k vyhynutí ještě v témž století, kdy byla objevena. Proto měl zájem na dlouhodobém terénním výzkumu této gorily, kterou do roku 1960 studoval v přírodě pouze George Schaller.

Iniciativa dr. Leakeyho přišla vskutku v pravý čas. Za šest a půl roku mezi skvělým Schallerovým výzkumem a začátkem mého vlastního klesl poměr dospělých gorilích samců k samicím v kabarské oblasti pohoří Virunga z 1 : 2,5 na 1 : 2 a celkový počet goril se tu za tu dobu snížil na polovinu. Mimoto 40 % chráněného území goril horských bylo mezitím zabráno pro zemědělské účely. Nezadržitelné pronikání do chráněných území zatlačuje skupiny goril tak, že se jejich teritoria víc a víc překrývají, což mezi různými skupinami vyvolává stále častější agresivitu. Mají-li gorily horské přežít a rozmnožovat se, je nezbytně nutné přistoupit k daleko aktivnějším ochranným opatřením. Pokud už ovšem není příliš pozdě.

Mám za to, že jsem ze všech badatelů, kteří pracovali v terénním výzkumu v Africe, měla snad největší štěstí, poněvadž se mi dostalo výsad studovat právě gorily horské. Upřímně doufám, že se mi podařilo věrně zachytit vzpomínky a pozorování nashromážděné za léta výzkumu tohoto lidoopa, kterého považuji za nejúžasnějšího ze všech.

01.

Na horské louce Carla Akeleyho a George Schallera

Léta letoucí jsem toužila podívat se do Afriky, vábena přírodou tohoto kontinentu a ohromnou pestrostí jeho volně žijící zvířeny. Nakonec mi došlo, že sny se málokdy splní samy od sebe. Abych skoncovala s věčnými odklady, vzala jsem si půjčku z banky, splatnou do tří let, a zaplatila si sedmitýdenní safari po těch končinách Afriky, které mě nejvíc zajímaly. Celé měsíce jsem si podrobně plánovala cestu, většinou daleko mimo běžné turistické trasy, a pak jsem si u jedné firmy v Nairobi, která safari zajišťuje, písemně najala šoféra a v září 1963 jsem odletěla do země svých snů.

Cílem mé africké cesty bylo především vidět gorily horské na hoře Mikeno v Kongu a navštívit Louise a Mary Leakeyovy u Olduvajské rokle v Tanzanii. Obě přání se mi splnila. Stále si ještě živě vybavuji, s jakým zájmem dr. Leakey reagoval, když jsem mu svěřila, že se chci podívat za gorilami na Kabaru, do konžského sektoru pohoří Virunga, kde před několika lety pracoval George Schaller. Dr. Leakey mi ohromně nadšeně vyprávěl o skvělém terénním výzkumném středisku v Gombské rezervaci v Tanzanii – ten tehdy probíhal teprve třetí rok – a zdůrazňoval důležitost dlouhodobého studia lidoopů v terénu. Jsem přesvědčena, že právě tehdy mi v hlavě uvízlo, byť neuvědoměle, první semínko rozhodnutí vrátit se jednou do Afriky a věnovat se v horách výzkumu goril.

Dr. Leakey mi dovolil prohlédnout si v Olduvaji místa některých nových vykopávek i to, kde nedávno objevili fosilní pozůstatky žirafy. Jak jsem sbíhala ze strmého svahu, zapadla jsem do jámy s novým nálezem a mé nadšení z pocitu volnosti pod africkým nebem se naráz zvrtno zároveň s mým pravým kotníkem. Ruplo mi v něm a z náhlé pronikavé bolesti jsem celou drahocennou fosilii neslavně pozvracela. A jako by to ještě k mému totálnímu pokoření nestačilo, museli mě otrávení členové Leakeyho týmu vynést

z rokle potupně na zádech jako pytel brambor. Mary Leakeyová mě pak velice starostlivě napájela chlazenou citronádou, zatímco se mi otékající kotník zbarvoval všemi odstíny modré až po černou. Ona i můj šofér si notovali, že na vstup do hor a pátrání po gorilách teď už není ani pomyslení. Žádný z nich si ovšem neuvědomil, že ten úraz jenom posílil mé odhodlání dostat se ke zvířatům stůj co stůj, když jsem za nimi vážila takovou dlouhou cestu.

Čtrnáct dní na to, co jsem se rozloučila s Leakeyovými, jsem se s pomocí hole, kterou mi vyřezal soucitný Afričan, náhodný známý z cesty, s najatým řidičem a tuctem nosičů, obtížených základními tábornickými potřebami a zásobami potravin, pustila do úmorného pětihodinového výstupu ke vzdálené kabarské louce. Kabara leží ve výšce přes 3000 metrů v sousedství 4439 metrů vysoké hory Mikeno ve Virunzkém národním parku v Zairu (dříve Konžské demokratické republice). Přibližně tři roky před mou návštěvou (v roce 1963) byla Kabara pracovištěm George B. Schallera. Tento vynikající americký vědec se jako první zabýval důkladným terénním výzkumem goril horských, při němž pozorováním v této oblasti strávil celkem 458 hodin. Na kabarské louce byl také hrob Carla Akeleyho, amerického přírodovědce, který se zasloužil o to, že belgická vláda zřídila na ochranu goril horských i 400 000 let starých vulkánů, kde žijí, Albertův národní park.⁴

Po dvacet let, až do roku 1890, byly tyto hory předmětem sporů mezi Belgií (část spadající do dnešního Zairu), Německem (rwandská oblast) a Británií (ugandská část). Teprve v roce 1910 byly konečně stanoveny hranice. V roce 1925 bylo vyčleněno asi 475 km² a založen národní park. Carl Akeley přesvědčil belgického krále Alberta, aby chráněnou oblast rozšířil, takže v roce 1929 už zahrnovala skoro celé horské pásmo Virunga. Tehdy dostala jméno Albertův národní park. V roce 1969 pojmenoval Zair svůj úsek *Parc National des Virungas* a Rwanda nazvala svůj *Parc National des Volcans*. Území vyhrazené gorilám na Virunze v Ugandě bylo v roce

⁴ *Albert National Park*

1930 označeno *Kigezi Gorilla Sanctuary*. Akeley zemřel v době své další návštěvy na Kabaře v roce 1926 a podle přání byl pochován na okraji louky. Považoval Kabaru za jedno z nejpůvabnějších a nejpoklidnějších míst na světě.⁵

Při své první návštěvě Kabary v roce 1963 jsem měla to štěstí, že jsem se setkala s Joan a Alanem Rootovými, fotografy z Keni, kteří na louce tábořili a dělali fotoreportáž o gorilách horských. Joan i Alan laskavě prominuli poněkud pajdavé a zvědavé americké turistce, že jim tak vpadla do té jejich odlehlé horské pracovny, a dovolili jí, aby je doprovázela při některých z podivuhodných setkání s kabarskými gorilami, dosud ještě příliš nenavyklými na styk s lidmi. Jedině díky jejich šlechetnosti a díky šikovnosti Sanwekwa, konžského strážce parku a stopaře, jsem mohla během té krátké návštěvy tato zvířata pozorovat a fotografovat. Sanwekwe už odmalicka pracoval jako stopař goril, kdysi pro Carla Akeleyho a v dospělosti pak pomáhal Georgi Schallerovi. Téměř o dvacet let později se stal zkušeným stopařem a přítelem mým.

Na své první setkání s gorilami nikdy nezapomenu. Ještě než jsme je spatřili, je bylo slyšet a už předtím je prozrazoval pach. Byl to jakýsi pronikavý pižmový, zemitý, jakoby lidský pach. Vzduch najednou rozčísly série vysokých skřeků, po nichž následovalo rytmičné rondo ostrého *pok-pok*, to jak si bubnoval na hrudník velký stříbrohřbetý samec, skrytý za zdánlivě neproniknutelnou hradbou porostu. Joan a Alan Rootovi, asi deset metrů přede mnou na lesní stezce, mi naznačili, že se mám zastavit. Všichni tři jsme ztuhli, dokud ozvěny skřeků a bubnování neodezněly. Teprve potom jsme se pomaloučku plížili kupředu pod krytem hustých křovisek, až jsme se ocitli skoro dvacet metrů od skupiny. Kradmo jsme pokukovali skrze listí a rozeznávali jsme houf ježatých primátů se strnulými obličejí, právě tak zvědavých na nás. Lesklé oči vrhaly nervózní pohledy zpod vystouplých nadočnicových valů, jako by se snažily

⁵ Jeho tělo tam odpočívalo nerušeně třiapadesát let, než hrob v roce 1979 zpus-tošili a Akeleyho kostru odnesli zairští pytláci.

zjistit, zda jsme známí, přátelé – nebo snad nepřátelé. Okamžitě mě zaujala fyzická velkolepost těch uhlově černých těl, splývajících s akvarelem různých zelení husté lesní vegetace.

Většina samic s mláďaty utekla dozadu, zatímco stříbrohřbetý vůdce a několik mladších samců zůstali stát s napjatě sevřenými pysky vepředu. Vůdčí samec se chvílemi vztyčil a zabušil si na hrud', aby nás zastrašil. Ten zvuk se rozléhal lesem a ostatní gorily, shluknuté kolem vůdce, podněcoval také k bubnování, i když ne tak ráznému. Alan si pomalu nachystal filmovou kameru a začal natáčet. Jeho pohyby a bzučení kamery velice zaujaly další členy skupiny, takže si honem vylezli na stromy, aby nás líp viděli. Některá zvířata, jako by mezi sebou soutěžila, které z nich víc upoutá naši pozornost, se různě předváděla, například zíval a, naoko se krmila, lámala větve nebo se bušila do hrudi. Po každém výstupu na nás gorily tázavě pohlédly, snad zvědavé, jaký dojem na nás udělaly. A právě jejich osobitost i plachost mě při tomto prvním setkání s největšími lidopopy nejvíc uchvátily. Jenom nerada jsem se s Kabarou loučila, avšak bez nejmenší pochyby, že se jednou vrátím, abych obyvatele těch mlžných hor poznala blíž.

* * *

O mé nové shledání s Kabarou, Sanwekwem a gorilami se zasloužil dr. Leakey, který navštívil Louisville v Kentucky, kde jsem pracovala jako rehabilitační sestra, abych mohla splatit obrovský dluh v bance za své první safari. Dr. Leakey si mě matně pamatoval coby nemotornou turistku z doby před třemi roky, ale upoutaly ho některé fotografie a články, které jsem o gorilách publikovala po návratu z Afriky. Po krátkém rozhovoru mi navrhl, že bych mohla dělat „gorilí děvče“, které hledá pro dlouhodobý výzkum v terénu. Závěrem mi ovšem důrazně kladl na srdce, abych si, než se vydám za gorilami do těch odlehlých vysokohorských pustin střední Afriky, dala vyoperovat slepé střevo. Tehdy bych byla souhlasila prakticky se vším a okamžitě jsem se objednala na operaci.

Asi za šest týdnů, když jsem se vrátila z nemocnice lehčí o vyoperovaný apendix, jsem doma našla dopis od dr. Leakeyho. Začínal: „Ta operace slepého střeva není ani tak nutná. Já si tak totiž jenom prověřuji, jak vážně to žadatelé myslí!“ Tak jsem poprvé na vlastní kůži poznala osobitý humor dr. Leakeyho.

Uplynulo dalších osm měsíců, než dr. Leakey sehnal fondy, aby výzkum mohl začít. Mezitím jsem splatila své safari z roku 1963 a naučila se skoro nazpaměť obě vynikající knihy George Schallera o jeho terénním výzkumu goril horských v letech 1959–60 i učebnici svahilstiny pro samouky. Nechat zaměstnání a rozloučit se s dětmi, které byly jedenáct let mými pacienty, nebylo lehké a také kentucké přátele a své tři psy jsem opouštěla s těžkým srdcem. Psi jako by tušili, že se loučíme navždy. Ještě stále je vidím – Mici, Šepa a Hnědáčka –, jak uhánějí za mým přecpaným autem, když jsem odjížděla z domova a mířila do Kalifornie rozloučit se s rodiči. Nevěděla jsem si rady s tím, jak vysvětlím psům, přátelům či rodičům, co mě to posedlo, že se musím vrátit do Afriky, abych se tam pustil a do dlouhodobého výzkumu goril. Někomu to může připadat jako osud, jinému to může nahánět hrůzu. Já v tom převratu ve svém životě vidím šťastnou shodu okolností.

Koncem roku 1966 sdělil dr. Leakeymu Leighton Wilkie, muž, který se zasloužil o finanční zajištění projektu Jane Goodallové (dlouhodobého výzkumu šimpanzů), že by byl ochoten financovat i další dlouhodobý výzkum lidoopů. Stejně jako Louis Leakey i Leighton Wilkie byl přesvědčen, že studium lidoopů, nejbližších žijících příbuzných člověka, by patrně pomohlo objasnit mnohé z povahy našich předků. S jeho podporou tedy byla finanční stránka mého projektu vyřešena.

V prosinci 1966 jsem tedy znovu cestovala do Afriky. Tentokrát byly mým cílem výlučně gorily. Když jsem na londýnském letišti Heathrow čekala na letadlo do Nairobi, neuvěřitelně šťastnou náhodou jsem se srazila s Joan Rootovou. Nechtěli s Alanem věřit, že mám v úmyslu jet z Nairobi do Konga autem, to znamená přes jedenáct set kilometrů, potom shánět od vlády povolení k práci

na Kabaře a konečně se pustit do výzkumu v terénu docela sama. Byli stejného názoru jako mnozí moji známí: že by se samotná žena, zejména nezkušená Američanka, rozhodně neměla pouštět do žádné z těch tří „nemožností“, natož do všech dohromady.

Když jsme dorazili do Nairobi, pomáhala mi Joan s nákupy. Měla se safari dlouholeté zkušenosti, takže mi ušetřila mnoho hodin, a díky jí jsem se samozřejmě vyvarovala mnoha chyb, když se mnou vybírala účelné tábornické zásoby a vybavení, jako například stany, lampy, kamínka a lůžkoviny. Dr. Leakey zakoupil po několika krkolomných zkušebních jízdách přecpanými nairobskými ulicemi zastaralý landrover s plátěnou střechou; později jsem jej pokřtila na Lily. Tehdy jsem neměla tušení, že mi o sedm měsíců později Lily zachrání život.

Jakmile jsem měla všechny potřeby pohromadě, pozvala mě Jane Goodallová laskavě na dvoudenní návštěvu do výzkumného centra v Gombské rezervaci; chtěla mě seznámit s metodami organizace tábora, shromažďování údajů i se svými roztomilými šimpanzi. Myslím, že jsem se neukázala jako zvlášť vděčný host, poněvadž jsem se už nemohla dočkat Kabary a svých goril.

Alan Root měl dosud silné pochybnosti o tom, že máme s dr. Leakeym zdravý rozum, a nakonec se nabídl, že mě na té dlouhé cestě z Keni do Konga, skoro přes půl Afriky, doprovodí ve svém landroveru. Bez Alana bych možná těžko přiměla Lily, aby se vydrápala přes některé strmé kozí stezky, jak tehdy v Africe vypadala většina silnic. A určitě bych nedokázala zvládnout s takovou lehkostí jako on všechny komplikace, jež se stavěly do cesty získání vládního povolení, které jsem nutně potřebovala pro práci na Kabaře ve Virunžském národním parku.

Ráno 6. ledna 1967 jsme s Alanem dorazili do vesničky Kibumba na úpatí Mikena, doprovázeni několika konzskými strážci parku a dvěma Afričany, kteří byli ochotni zůstat v táboře jako moji pomocníci. A přesně tak jako před třemi lety jsme si ve vesnici najali pár desítek nosičů, aby vynesli tábornické potřeby na vzdálenou kabarskou louku. Ani vesnice, ani obrovské, mechem obrostlé

hagenie habešské (*Hagenia abyssinica*) se snad za ty tři roky vůbec nezměnily. Celá nadšená jsem zdolala těch bezmála 1200 metrů výškového rozdílu mezi Kibumbou a Kabarou a v samém srdci oblasti prastarých vyhaslých sopek jsem si založila svůj tábor. Nadchlo mě, že jsem našla Kabaru tak nezměněnou, zůstali tam dokonce i oba roztomile darební havrani bělokrcí (*Corvultur albicollis*). Jak mohli, upláchl s kdejakým kouskem nestřeženého jídla, a nakonec se dokonce naučili otevřít zip stanu, když sháněli něco na zub.

Alan se mohl na Kabaře zdržet jenom dva dny, ale po tu dobu dřel ve dne v noci. V táboře dohlížel na takové přízemní nezbytnosti jako kopání latríny a její obehnání stěnami z pytloviny, na umístění barelů pro zásoby vody a na vyhloubení odvodňovacích kanálek kolem mého stanu. Oba nás mrzelo, že jsme za ty dva dny gorily ani nezahledli, jenom jsme slyšeli, jak si vysoko na svazích Míkenu vyměňují dvě skupiny houkavé pozdravy. Narazili jsme také na čerstvé stopy jedné gorilí tlupy v poměrně plochem sedle přilehlém k hoře. Celá vzrušená jsem se okamžitě pustila po stezce, kterou gorily vyšlapaly v hustém porostu, přesvědčená, že musím na skupinu každou chvíli narazit. Asi po pěti minutách stopování jsem si uvědomila, že Alan za mnou nejde. Zmatená jsem se stejnou cestou vrátila a našla jsem ho, jak trpělivě sedí přesně ne tom místě, kde jsme poprvé stezku spatřili.

S nezviklatelnou britskou shovívavostí a zdvořilostí mi řekl: „Dian, jestli se chceš někdy s gorilami setkat, tak musíš jít za nimi tím směrem, kam mají namířeno, a ne se po jejich stopách vracet.“ To byla moje první lekce ve stopování; zapsala jsem si ji trvale do paměti.

Hned druhý den, když mi Alan mizel z dohledu v houští u svažujícího se okraje kabarské louky, se mě zmocnila jakási panika. Byl mým posledním poutem s civilizací, jak jsem ji vždycky znala, a jediným anglicky mluvícím člověkem na celé hoře. Křečovitě jsem se držela stanové tyče, jen abych se za ním nerozběhla.

Chvilí nato, co Alan odešel, se mě jeden z obou Afričanů v táboře zeptal, zřejmě z ochoty: „*Unapenda madi moto?*“ V tom okamžiku

jsem do posledního zapomněla všechna svahilská slova, která jsem se naučila za poslední rok, rozbřečela jsem se a zalezla do stanu, abych unikla domnělým „výhrůzkám“. Asi za hodinu mi ale došlo, že se chovám jako blázen, a požádala jsem Afričana, aby mi to pomalu zopakoval. Jestli prý nechci horkou vodu. Neřekl, zda na čaj nebo na koupel, ale zřejmě měl dojem, že je to všelék nezbytný pro všechny *wazungu* (bělochy), když je jim zle. Přijala jsem pár džberů horké vody co nejlídněji s mnoha *ahsante* (díky), a snažila jsem se tak dát Afričanům najevo, že si jejich péče upřímně vážím.

Druhý den ráno jsem dala přednost práci v terénu, totiž skutečnému pátrání po gorilách, před nekonečným seznamem prací, které bylo třeba udělat v táboře, jako například před rozvěšováním šňůr na sušení šatstva a prádla, umísťováním barelů na chytání dešťové vody na vhodném místě, a zaučováním sluhů v zacházení s petrolejovými lampami a kamínky, zakoupenými v Nairobi. Jako otrávená hospodyně jsem tyto úkoly spolu s mnoha dalšími odsunula až na večer. Ve dne se budu věnovat gorilám.

* * *

Hned první den, který jsem si vyhradila pro práci v terénu, jsem sotva deset minut od tábora spatřila osamělého gorilího samce: slunil se na kmeni naklánějícím se téměř vodorovně nad jezírko na okraji kabarské louky. Než jsem stačila vytáhnout dalekohled z pouzdra, polekané zvíře ze stromu seskočilo a zmizelo v husté vegetaci na přílehlém horském svahu. Celý den jsem se ho snažila dohonit, jenže schopností běhat do kopce jsem se samozřejmě nemohla rovnat vyděšené gorile. Při tom krátkém pozorování jsem kupodivu poprvé a naposled narazila na gorilu odpočívající na tak nechráněném místě. Teprve později jsem zjistila, že se gorily otevřeným loukám a poměrně velkým vodním plochám zpravidla vyhýbají, nejspíš proto, že právě v takových končinách se často střetávaly s lidmi.

Druhý den dorazil do tábora jeden konžský strážce parku; měl prozatím, než přijde Sanwekwe, ten báječný průvodce, s nímž

jsem se seznámila u Joan a Alana Rootových, sloužit jako stopař. Náhradník neměl se stopováním zatím žádné zkušenosti, což bylo nad slunce jasnější, když jsme se celý dlouhý den úmorně vláčeli sem tam, a neobjevili po gorilách ani stopu. Třetí den přinesl stejné zklamání, pokud jde o gorily, ale později jsem se při vzpomínce na tehdejší zážitky musela nejednou smát. Několik hodin jsme s Konžanem sledovali hustým porostem stopu, až jsme asi třicet metrů od nás najednou zahlédli černý předmět velikosti gorily – zřejmě se některá slunila na protějším svahu hluboké rokle. Opatrně jsem vyndala z pouzdra dalekohled, připravila si zápisník, pero a stopky a vyhledala si krytou vyhlídku, odkud jsem mohla zvíře pozorovat. Zdálo se, že se spokojeně vyhřívá na otevřené stráni. Víc než hodinu se objekt studia ani nepohnul. Průvodce klidně chrápal za mnou a moje stopky s veselým tikáním odměřovaly čas. Věděla jsem sice, že pozorování goril vyžaduje trpělivost, ale tenhle první významný objev ji napínal až přespříliš; uplynula už totiž celá hodina, avšak první stránka zápisníku zůstávala neposkvrněná jako padlý sníh. Nakonec jsem průvodce probudila a řekla mu, aby tam počkal, já že se pokusím přikrást k spícímu zvířeti blíž. Nikdy nezapomenu, jak mě otrávil, když jsem zjistila, že „gorila“, kterou jsem přes hodinu pozorovala, je ve skutečnosti obrovité prase lesní (*Hylochoerus meinertzhageni*). Sotva mě uvidělo, zalezlo do hustšího křoví a ztratilo se mi z dohledu. Dva dny nato jsem našla jeho tělo ležet v lese pod velkou hagenií. Prase zřejmě pošlo sešlostí věkem.

O překvapení však nebyla nouze ani v noci. Když jsem spala na Kabaře čtvrtou noc, najednou mě cosi surově vymrštilo z lehátka a překulilo, stále ještě zakuklenou ve spacím pytli, na druhou stranu stanu. Celý stan se otrásal, jako by se ututlaná zuřivost dávno vyhaslých vulkánů náraz probudila a sopky začaly sopit. Slyšela jsem hluboký rachot a cítila spíš hněv než strach, když jsem pomyslela, že sotva můj studijní projekt začal, už musí takhle nešťastně skončit. Otrěsy a rachot trvaly asi minutu, a pak se vzduch naplnil zvukovými a pachovými efekty, z nichž bylo jasné, co rozruch způsobilo:

Tři sloni zjistili, že stanové tyče jsou výborná drbátka, a jeden z nich se rozhodl, že mi těsně před verandou zanechá svou kolosální vizitku. Tahle trojice, a později se k nim přidali i další, se stala čas-tými návštěvníky tábora a mě vždycky vzrušovala jejich zvědavost a nebojácnost. Nemohla jsem jim ovšem zakázat vstup do své slibné zeleninové zahrádky, a tak jsem se asi po třetím sloním nájezdu musela smířit s tím, že se salátu budu muset vzdát natrvalo.

Poněvadž jsem se téměř denně setkávala se slony, buvoly, obrovskými prasaty lesními a samozřejmě gorilami, byla pro mě doba strávená venku v přírodě daleko víc vzrušující než hodiny, které jsem byla nucena trávit v táboře. Od samého počátku jsem totiž byla natrvalo zavalena „papírováním“. Večer co večer jsem musela naklepat na stroji spousty poznámek týkajících se všeho možného, od počasí přes ptactvo, rostlinstvo až k činnosti pytláků, a samozřejmě všechny podrobnosti o setkáních s gorilami.

Můj stan o rozměrech dva a půl krát tři a půl metru se mi stal ložnicí, pracovnou, koupelnou i sušárnou šatstva, v podnebí deštného lesa věčně promáčeného. Různé dřevěné bedničky, které jsem přikryla pestrými exotickými domorodými látkami, mi sloužily jako stolky, židle, skříňky a registratury. Jídlo jsem si vařila a jedla v sousední chatě, kde v druhé místnosti bydleli muži. Byl to dřevěný domek třicet až pětatřicet let starý a od těch dob, kdy jsem ho viděla naposled, ho někdo strašně poničil. Moji zaměstnanci, jejichž počet po příchodu Sanwekwa vzrostl na tři, si připravovali jídlo na ohništi uprostřed „své“ místnosti. Zřejmě jim nevalil věčný kouř, který pronikal celou chatou, vhněl mi slzy do očí a často mě málem dusil.

Jídlo mužů se skládalo hlavně z mamutích porcí batát a brambor, různobarevných fazolí, kukuřice a občas čerstvé zeleniny, kterou si přinášeli ze své vesnice Kibumby na úpatí hory. Zpočátku jsem se cítila trochu provinile, že má strava je ve srovnání s jejich pestřejší, ale brzy jsem se toho pocitu zbavila, protože oni nad konzervami, jimiž jsem se převážně živila, zdvořile ohrnovali nos. Jednou měsíčně jsem se v Kisoru, ugandském městečku asi dvě hodiny jízdy autem

od úpatí Mikena, zásobila konzervami lančmítu, tuňáka, hašé a různé zeleniny, sušeným mlékem, margarínem a krabicemi nudlí, špaget: ovesných vloček a pytlíky bonbónů. Chléb, sýra jiné čerstvé potraviny vydržely na hoře jenom asi čtrnáct dní. A tak byl měsíc zpravidla rozdělený na dvě části: v první polovině hody a po zbyvající dny půst. Aspoň vaječ jsme měli dost, díky pilné slepičce Lucii. Tuhle slípku i jejího partnera Deziho mi dal Sanwekwe, v bláhové představě, že je vykrmím a pak si je uvaříme. Místo toho se stali mými prvními ochočenými mazlíčky v Africe a během let jsem si je nesmírně oblíbila.

Kdykoli se nám ztenčily zásoby potravin, klidně jsem se spokojila s bramborami: šťouchané brambory, smažené brambory, pečené brambory, vařené brambory. Ještě štěstí že mám brambory pořád ráda. Někdy mi však na konci měsíce docházely cigarety, přibližně ve stejnou dobu, kdy Sanwekwovi docházel lulkový tabák. To byla pro nás oba skutečně svízele. Opatrně jsme hospodařili s docházející zásobou. On si do své trošky tabáku přimíchal suché listí a já jsem si ze vzácné cigarety dovolovala najednou jenom dva nebo tři šluky. Vždycky jsme se nad nesmyslností svých „opatření“ mohli uchechtat; připadali jsme si jako dva kluci za školou.

Sanwekwe měl báječný smysl pro humor, ale hlavně to byl neúnavný stopař s hlubokým citem pro gorily i další lesní zvěř. O stopování mě naučil prakticky všechno, co jsem potřebovala, a osvědčil se jako spolehlivý průvodce během nesčetných dnů putování neschůdným terénem, obvykle za vytrvalého deště. S jeho pomocí jsem nakonec našla tři skupiny goril ve výzkumné oblasti o rozloze asi pěti čtverečních kilometrech, přilehlé k hoře Mikeno na jejích svazích.

Gorily žijí v poměrně stálých, pevných společenských jednotkách, ve skupinách, jejichž složení se mění v důsledku porodů, úhynu a občasných přechodů jedinců z jedné skupiny do druhé. Velikost skupiny bývá různá: může mít dva až dvacet členů a v průměru jich mívá asi deset. Typická jednotka se skládá: z jednoho stříbrohřbetého, sexuálně dospělého samce, staršího patnácti let, který je nesporný

vůdce skupiny a má hmotnost asi 185–190 kilogramů, to znamená zhruba dvakrát tolik co samice; z jednoho černohřbetého sexuálně nedospělého samce mezi osmy a třinácti lety, vážícího asi 125 kilogramů; ze tří až čtyř dospělých, nejméně osmiletých samic z nichž každá váží kolem 100 kilogramů a je zpravidla na celý život připoutána k stříbrohřbetému vůdci; a konečně ze tří až šesti pohlavně nedospělých členů, mladších osmi let. Ti se pak dělí na dospívající, staré šest až osm let, vážící kolem 85 kilogramů, výrostky mezi třemi až šesti lety, o hmotnosti přibližně 60 kilogramů, a mláďata do tří let, jejichž hmotnost se pohybuje od 1 do 15 kilogramů.

Dlouhé období soužití mláďat s rodiči, sourozenci a vrstevníky zajišťuje gorilám jedinečný a bezpečný typ rodinné organizace, založený na pevných příbuzenských svazcích. Když gorily oboujího pohlaví sexuálně dospívají, často své rodné skupiny opouštějí. Takové rozptylování jedinců schopných rozmnožování pravděpodobně snižuje možnost degenerace vyplývající ze svazků mezi blízkými příbuznými; ovšem spíš se zdá, že zvířata na prahu dospělosti migrují tehdy, když ve skupině, v níž se narodila, nemají příležitost k páření.

V prvních dnech svého výzkumu na Kabaře jsem jen těžko navazovala s gorilami kontakt, protože nebyly na mou přítomnost zvyklé, a obyčejně prchly, sotva mě spatřily. Často jsem si mohla vybrat mezi dvěma typy kontaktu: skrytým, když gorily nevěděly, že je pozoruji, nebo otevřeným, když o mé přítomnosti věděly.

Skrytý kontakt byl důležitý hlavně pro pozorování chování, jaké by se za mé přítomnosti neprojevalo. Nedostatkem této metody bylo, že nijak nepřispívala k procesu navykání. Otevřený kontakt však pomalu vedl k tomu, že mě zvířata začala mezi sebe postupně přijímat. Hodně mi pomohlo, když jsem pochopila, že napodobováním některých z jejich běžných činností, jako například drbání, krmení, nebo zvuků, jimiž vyjadřují spokojenost, zvířata spíš uklidním, než když se na ně jenom dívám dalekohledem a dělám si při tom poznámky. Dalekohled jsem si vždycky omotala listnatými šlahouny, abych před plachými zvířaty trochu zamaskovala ty domněle

výhrůžné skleněné oči. U goril, podobně jako často u lidí, znamená upřený pohled hrozbu.

Bylo nejenom nezbytné navyknout gorily na tvora v džíněch, který se vetřel do jejich každodenního života, ale nutně jsem také potřebovala poznat a naučit se rozeznávat v každé skupině jednotlivá zvířata jako jedinečné individuality. Stejně jako George Schaller přibližně sedm let přede mnou jsem při identifikaci spoléhala především na „otisky nosu“. Gorily v určité skupině si bývají někdy dost podobné, zvláště v linii po matce. A jako se nenajdou dva lidé, kteří by měli úplně stejné otisky prstů, nenajdou se ani dvě gorily s úplně stejnými „otisky nosu“ – tvarem nozder a výraznými rýhami na hřbetě nosu. Protože mě zpočátku gorily nesnášely, musela jsem je pozorovat jenom dalekohledem, ale i na větší vzdálenost jsem si mohla rychle načrtnout „otisky nosu“ zvědavějších členů tlupy, kteří po mně pokukovali napůl skrytí v hustém porostu. Tyto náčrtky se mi nesmírně osvědčily v době, kdy detailní snímky byly ještě vyloučeny. A k fotografování bych také potřebovala třetí ruku, abych mohla současně manipulovat s fotoaparátem, dalekohledem a zároveň si psát poznámky, nemluvě o napodobovacích gestech krmení, drbání a vydávání zvuků, jimiž jsem gorily uklidňovala i vzbuzovala jejich zvědavost.

Občas jsem fotoaparát přece jen vytáhla, zvláště když svítilo slunce. Snad nejčastěji uveřejňovaná fotografie goril v přírodě je ta, kterou jsem udělala během druhého měsíce svého výzkumu na Kabaře, kdy si na mě gorily začaly pomaloučku zvykat. Je na ní skupinka šestnácti goril a všechny jako by se dívaly, kdy „vyletí ptáček“. Když jsem na ně předtím narazila, odpočívaly v denních hnízdech a slunily se, ale jakmile mě uviděly, poplašeně se stáhly do houští. To mě zklamalo, ale umínila jsem si, že si je prohlédnu líp, a začala jsem se drápat na strom, což není právě moje silná stránka. Ten strom byl mimořádně kluzký, a ať jsem se snažila sebevíc, ať jsem sebevíc funěla, vytahovala se, chytala se větví a zářvala prsty do kůry, nevyhrabala jsem se výš než asi metr nad zem. Už jsem toho chtěla otráveně nechat, když tu mi přišel na pomoc

Sanwekwe a mocně mě nadzvedl za vystrčený zadek. Z očí mu tekly slzy, jak se svíjel tutlaným smíchem. Připadala jsem si neschopná jako nemluvně, když dělá první krůček. Konečně jsem se zachytila příhodné větve a vytáhla se do důstojného podřepu asi šest metrů nad zemí. To jsem už samozřejmě předpokládala, že gorily musely ty zvuky prvních fází mého lezení – hekání, nadávání a praskot větví – dávno vyplašit a že utekly bůhvíkam na další horu. Byla jsem úžasem bez sebe, když jsem se otočila: celá skupina se vrátila, rozesadila a civí na mě jako diváci v předních řadách na odpoledním představení. Aby byl obrázek úplný, chybělo už jenom pár pytlíků přiměřené velikosti s praženou kukuřicí a cukrová vata na špejlích! To bylo mé první živé obecnstvo v životě – a rozhodně nejméně očekávané.

Zkušenosti toho dne byly výbornou ukázkou, jak se dá využít zvědavosti goril k sblížení s nimi. Skoro všichni členové skupiny se zapoměli bát, přestali se schovávat v houští a naplno se ukázali, poněvadž jim bylo zřejmé, že pozorovatel je soustředěný na problémy s lezením na strom, což byla činnost jim známá.

Podněcování zvědavosti goril bylo pouze jednou z metod jejich navykání na mou přítomnost, které jsem si časem osvojila. Trvalo mi však nějakou dobu, než jsem přišla na to, že stojím-li nebo chodím-li v jejich dohledu vzpřímeně, vyvolává to v nich strach. Po tomto zjištění jsem začala lézt po čtyřech. Když jsem se ke skupině přiblížila novým stylem a zůstala sedět opodál, umožnilo mi to nejen setrvat ve výši jejich očí, ale také vyvolat dojem, že nemám v úmyslu vtrhnout mezi ně. Jakmile jsem se zvířaty navázala kontakt, zjistila jsem, že pokud se při chroupání divokého celeru neboli smládku trošku schovám, zvědavost jim určitě nedá, a vylezou zpoza hustých chomáčů listů nebo vyšplhají na stromy, aby na mě líp viděla. Jestliže mě při dřívějších setkáních měly gorily stále celou na očích, zůstávaly skryté a pokukovaly po mně skrze listy – což mi nebylo moc platné, chtěla-li jsem získat poznatky o jejich chování. Proto jsem změnila taktiku: přestala jsem lézt na stromy, abych viděla, gorily, a přenechala jsem stromy jim, aby se z nich mohly dívat na mě.

Zpočátku jsem často musela čekat až půl hodiny a předstírat, že pojídám listí, než gorily podlehly zvědavosti a vyšplhaly na okolní stromy. Jakmile svou zvědavost ukojily, pokračovaly znovu v obvyklé činnosti a přestaly si mě všímat. A to jsem potřebovala, abych je mohla sledovat.

Několik měsíců jsem napodobovala gorilí bubnování do hrudníku tak, že jsem se plácala do stehen a pečlivě přitom dodržovala gorilí rytmus. Tímto zvukem se mi okamžitě podařilo vzbudit pozornost zvířat, zvláště když byla přes třicet metrů daleko. Domnívala jsem se, že jsem přišla na něco hrozně chytrého, ale ve skutečnosti jsem jim dávala úplně špatný signál. Bušení do hrudi vyjadřuje u goril vzrušení nebo poplach, rozhodně to není signál smířovací, uklidňovací, jaký jsem jim chtěla sdělit. Pak jsem s tímhle napodobováním tedy přestala. Teď ho používám jenom v případech, když se snažím zadržet neznámé skupiny, s nimiž se setkám. Jakmile uslyší takové bubnování od člověka, zvědavost skoro vždycky zvítězí nad instinktem prchnout.

Kdykoli jsem se blížila ke skupině, s níž jsem chtěla navázat kontakt, vždycky jsem se snažila vyhlédnout pro pozorování vhodné místo s nějakým mohutným stromem, na který by si gorily mohly vylézt. Leckdy však musela logická úvaha ustoupit únavě, zvláště tehdy když jsem se několik hodin drápala do pětačtyřicetistupňových svahů, brodila se rozbahněnými stezkami, prosekávala si cestu neprostupným porostem anebo se nekonečně dlouho po čtyřech prodírala pálivými houštinami kopřiv. Můj nos, pořádně vystouplý, zkusil od kopřiv víc než celé mé tělo; to mi totiž chránily silné rukavice, dlouhé spodní prádlo, pevné džíny, ponožky a vysoké boty. Většina lidí si pod pojmem Afrika představuje vyprahlé pláň teteřící se ve věčném slunečním žáru. Když si vzpomenu na Afriku já, vidím pouze horský deštný les na Virunze – studený a mlžný, s průměrnými ročními srážkami přes 1800 milimetrů.

Ráno často svítilo slunce, ale brzy jsem poznala, že takový laškovný začátek je klamný. Právě proto jsem v ruksaku nosila kromě běžných každodenních potřeb, jako fotoaparátu, objektivu, filmů,

poznámkových bloků a přepychu termosky s horkým čajem, vždycky také oblečení do deště. Ruksak vážící obvykle osm až deset kilogramů, mi někdy na dlouhých cestách připadal těžký jako cent, zvláště když k němu ještě přibyl desetikilový magnetofon Nagra s dálkovým mikrofonem. Živě si vzpomínám, jak jsem měla nejednou tisíc chutí všechny krámy shodit, když nějaká obzvlášť svízelná cesta nebrala konce. V takových chvílích mě drželo na nohou jenom vědomí, že se už co nevidět setkám s gorilami.

U kabarských skupin jsem získala o chování goril mnoho poznatků. Ze zkušeností jsem pochopila, že se pozorovatel musí zvířatům plně přizpůsobit a nikdy se jim nesmí násilím vnučovat. Je vlastně vetřelcem do domény divokého zvířete a musí mít na paměti, že práva tohoto tvora tu mají přednost před zájmy člověka. Musí si rovněž uvědomit, že zážitky z jednoho dne se mohou promítnout do chování zvířete další den.

* * *

Pro mě veškeré „další dny“ s kabarskými gorilami skončily 9. června 1967 v 15.30 hod., když jsem se se Sanwekwem vrátila do tábora po obvyklém úspěšném pozorování goril. Tábor byl obklíčen ozbrojenými vojáky a ti mi sdělili, že v provincii Kivu v Zairu probíhá povstání.

„Pro mé vlastní bezpečí“ prý mě musí evakuovat.

Druhý den ráno mě „eskortovali“ dolů z hory vojáci a nosiči s nákladem veškerého mého tábornického vybavení, osobních potřeb i mé milované drůbeže Lucinky a Deziho. Nad námi přeletovali oba polokrotcí havrani, podle všeho stejně jako já zmatení a sklíčení tou náhlou ztrátou našeho horského domova. Na úpatí Mikena, kam jsme sestupovali tři hodiny, mě havrani opustili a vrátili se na louku a k tom pustému, opuštěnému místu, kde šest a půl měsíce stával můj stan.

Čtrnáct dní jsem byla internována v Rumangabu, v odlehlém stanovišti pro správu parku a pro vojenskou posádku té oblasti

provincie Kivu. Tohle krajně nepříjemné údobí mi ztrpčoval výhled z mého okna na strmé svahy Mikena a neodbytné úvahy, jestli se tam ještě někdy vrátím ke svým gorilám.

Uplynul týden, ale nikdo ze správy parku nebyl ochoten nebo schopen mi vysvětlit, proč mě zadržují. Obavy zaměstnanců správy viditelně vzrostly, když vojáci z nedalekého vojenského tábora umístili ke vchodům a východům jejich ústředí silniční zátarasy. Z útržku rozhovoru jsem vyrozuměla, že barikády se tam zřizují na ochranu generála, který co nevidět dorazí do Rumangaba z obleženého města Bukavu, kde vede povstání. Teprve po „návštěvě“ vojenského tábora, když jsem si přečetla tajný telegram, jsem pochopila, že mě vybrali jako rukojmí za generála. Naděje na mé propuštění ze zajetí se hodinu od hodiny zmenšovaly, a tak jsem se rozhodla, že uprchnu, a jako záminku k tomu použiju Lilyinu poznávací značku.

V tu dobu byla Lily stále ještě registrována v Keni a poplatek za přeregistraci do Zairu činil zhruba 400 dolarů. Podařilo se mi vojáky přesvědčit, že veškerou hotovost mám v Kisoru v Ugandě a že postačí, když tam jenom zajedeme, já si vyzvednu peníze a dám Lily řádně zaregistrovat v Zairu. Vidina tolika peněz, možnosti získat auto i rukojmí ochotné ke spolupráci, to bylo příliš silné lákadlo, než aby mu vojáci mohli odolat. Souhlasili, že mě do Ugandy „doprovodí“ s ozbrojenou hlídkou.

Před naší dvouhodinovou cestou jsem celou noc pracovala a tajně do Lily uložila své záznamy, fotografické vybavení Lucinku s Dezim. Na Kabaře jsem mívala zamčenou malou automatickou pistoli, ale nikdy jsem ji samozřejmě nepoužila. V Rumangabu jsem ji předala do úschovy jednomu strážci parku, který se mnou sympatizoval. Během internace jsem se ním spřátelila; pašoval mi čerstvé potraviny i stále čerstvé informace o politické situaci. Tu noc před zamýšleným útekem do Ugandy mi strážce pistoli nenápadně vrátil a radil mi, abych ji měla během cesty a zvláště na hranici mezi Zairem a Ugandou stále po ruce. Řekl, že pohraniční stanice Bunagana je silně obsazena vojáky, kterým by se můj výjezd do Ugandy, byť jen dočasný, nemusel líbit. Pak ovšem vstal problém, kam pistoli uložit,

i když je malá, aby byla po ruce a přitom schovaná před pultuctem vojáků, kteří mě mají eskortovat. Nakonec jsem se rozhodla riskovat: ukryju ji na dno poloprázdné krabice s papírovými kapesníky, zastrčené nenápadně vpředu do otevřené přihrádky. Krabici jsem kolem dokola zaklínila rezavými šrouby a drobným automobilistickým nářadím, abych ji stabilizovala na tu tvrdou jízdu po nedlážděné lávové silnici k hranici. To poslední, co bych mohla potřebovat, by bylo, aby pistole vyskočila do klína vojákově vedle mě!

Když jsme nazítří ráno vyrazili, měli chlapi báječnou náladu a cestou se rozjařovali stále víc při četných nucených zastávkách v hospodách, kde se čepovalo místní *pombe* (domorodé pivo). Ani v nejmenším si nevšimli, že nemůžu odtrhnout oči od poskakující krabice s kapesníky.

Na hranici to vypadalo přesně tak, jak to předvídal můj přítel – nekonečné handrkování, tahanice kdo z koho. Pohraničníci prohlášovali, že těch necelých devět kilometrů do Kisora můžu dojít pěšky, a landrover ať jim tam nechám. Vojákům z Rumangaba se pěšky jít nechtělo a samotnou mě pustit nemohli. Jako toaletní papír tenoučké dokumenty vydané ve vojenském táboře v Rumangabu a opravňující mě k dočasnému vstupu do Ugandy si opilí vojáci a neméně opilí celníci vytrhávali z rukou. Bylo však zřejmé, že generálovo jméno udělalo dojem i na ty nejbojovnější pohraničníky. Po několika hodinách zuřivých hádek, kdy jsem ani nedutala, snesla Lucinka vajíčko. Začala jsem vyskakovat a tleskat a vůbec jsem se chovala jako cvok, celá nadšená, jak je Lucinka geniální. Vojáci ztichli jako polití studenou, sprchou a užasle na mě zírali. Nakonec se všichni, pohraničníci i moje eskorta, shodli, že jsem úplný *bumbavu*, neškodný blázen. Zátaras se otevřel.

Dvanáct let před těmito událostmi založil v Kisoru báječný člověk Walter Baumgärtel příjemný domácký hotel jak pro badatele zabývající se výzkumem goril, tak pro turisty. Jeho Oáza turistů bývala přede mnou oázou mnoha výzkumníků, mezi nimi i Georgi Schallerovi. S Walterem jsem se seznámila na svém prvním safari v roce 1963 a během toho víc než půlročního pracovního pobytu